

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՊԼԱՆԱՎՈՐՈՒՄ ԵՒ ՉԱՐԳԱՑՈՒՄ

Եվրասիա համագործակցություն հիմնադրամի (ԵՀՀ) բազում հետաքրքրությունների առանցքում են գտնվում քաղաքային մշակույթի և ճարտարապետության պահպանումը, բարելավումը և զարգացումը: Հիմնադրամը խիստ կարևորում է քաղաքային մշակույթի զարգացումն իր բոլոր դրսևորումներով: ԵՀՀ-ն տարիներ ի վեր իրականացրել է քաղաքային բնապահպանության, կայուն ճարտարապետության, անօթևանների և ծառահատման խնդիրներին, քաղաքային տուրիզմին, թանգարաններին և այլ ոլորտներին վերաբերվող ծրագրեր կամ օժանդակել է գործընկերների համապատասխան նախաձեռնություններին այդ և այլ ասպարեզներում: ԵՀՀ-ն համակարգված և ընդգրկուն մոտեցում է կիրառում քաղաքային պլանավորմանը վերաբերվող իր աշխատանքներում, արդյունավետ, համալիր և փոխհարստացնող լուծումներ գտնելու համար՝ անգամ փոքր ծրագրերի պարագայում:

ԵՀՀ-ի գործունեության հիմնասյունն իր բոլոր աշխատանքներում, ներառյալ քաղաքային զարգացման ասպարեզում, ոչ ֆորմալ կրթության միջոցով մարդու իրավունքներին առնչվող հարցերի և վարքային մշակույթի հասցեագրումն է: Այդ մոտեցումը միավորում է շրջակա միջավայրի, բնության բացառման, ճաշակի, կրթական և գեներային հարցերը, հակակոռուպցիոն և քաղաքացիական արժեքները: Քաղաքները պիտի հարմարավետ լինեն սահմանափակ հնարավորություններով անձանց համար: Քաղաքային պլանավորումը պետք է իրականացնել, հաշվի առնելով աղբատության և ծանր սոցիալ-տնտեսական պայմաններում ապրող մարդկանց, ինչպես նաև ներկայացնելով անցյալի արժեքավոր մշակույթը:

Վարքային մշակույթ

Տարիների ընթացքում դրամաշնորհների տրամադրման և գործընկերների միջոցով ԵՀՀ-ն անդրադարձել է այնպիսի հարցերի, ինչպիսիք են քաղաքային ենթամշակույթները, օրինակ, հիպիների ենթամշակույթը խորհրդային Երևանում¹, «քյառթունների» ենթամշակույթն² այսօր: Սա երիտասարդների վարքային մշակույթ է, որը սովորաբար կուլտիվացնում է նեղ մտահորիզոն, կեղծ պահպանողական արժեքներ, անճաշակություն և անհանդուրժողականություն: Այն

1. Տեն Հիպիներ | խորհրդային Հայաստանի երիտասարդական ենթամշակույթները, [առցանց] հասանելի է: <http://sovarmsubcult.blogspot.com/p/blog-page.html>

2. Գաբրիելյան, Ա., Նիկողոսյան, Ա. (2017), Քյառթունի կերպարը որպես անհանդուրժողականության ներկայացման միջոց հայ արդի արձակում: *Հանդուրժողականության և անհանդուրժողականության դրսևորումները հայ գրականության մեջ* ժողովածու | Երևան, ԵՀՀ, էջեր 201-224, [առցանց] հասանելի է՝ <https://epfarmenia.am/hy/document/Manifestations-of-Tolerance-and-Intolerance-in-Armenian-Literature>

իր սկիզբն է առնում խորհրդային մի շարք ենթամշակույթներից, ներառյալ՝ «բլատնոյ» (քրեական) ենթամշակույթից, որը կարելի է անվանել հակամշակույթ: Այս հակամշակույթը թվացյալ կամ իրական բռնություն պարունակող վարքագիծ է, ժամանակավոր խորհրդային ուրույն քրեական աշխարհից: Բազմաթիվ հայեր ԳՈՒԼԼԳ-ում (խորհրդային համակենտրոնացման ճամբարների համակարգ) տառապելուց հետո բերել են այն Երևան և հայաստանյան այլ քաղաքներ:

Ցավոք սրտի, այս հակամշակույթը գոյություն ունի մինչ այսօր: Այն ֆիզիկական և հոգեբանական բռնության բազմաթիվ դեպքերի արտահայտման առանցքն է, ինչպես, օրինակ, ընտանեկան բռնության, դպրոցներում հալածանքային մշակույթի կամ բանակում ստորացումների մշակույթի: Այս հակամշակույթի հիմքը մարդու արժանապատվության մերժումն է: ԵՅՅ-ն ուսումնասիրում է այն և կազմում հանձնարարականներ, թե ինչպես վերացնել նման երևույթները անկախ Հայաստանի քաղաքային բնակչության վարքագծից: Բնության, բույսերի և կենդանիների հանդեպ անհանդուրժող և բռնի վերաբերմունքը նույնպես նշված շարքում է և գտնվում է ԵՅՅ-ի ուշադրության կենտրոնում³:

Նյութական և ոչնյութական. պայթար հիշողության ջնջման դեմ

Անկախությունից ի վեր Հայաստանի ունեցած խնդիրներից մեկն է արժեքավոր հին հուշարձանների, հանրային և կանաչ տարածքների անխնա ոչնչացումը: Դրա պատճառը հաճախ կոռուպցիոն ֆինանսական շահերն են, ամրապնդված, կրկին, վարքային մշակույթի և արժեքների որոշակի խեղաթյուրումներով: Ոչնչացումն իրականացվել է և այսօր էլ շարունակվում է կոռուպցիոն օլիգարխիայի կողմից: ԵՅՅ-ն պատրաստել է այդ հարցերի մասին պատմող մի քանի տեսահաղորդում և ֆիլմ: «**Հին և նոր Երևանը**»⁴ ներկայացնում է կերպարանափոխությունները, որոնց միջով անցել է Երևանը, դրական և բացասական փոփոխությունները: «**SOS. Գերակա շահի անժամկետ պատանդներ**»⁵ ֆիլմը պատմում է հին միջավայրերի և մարդկանց տների ապօրինի քանդման խնդիրների մասին: ԵՅՅ արտադրած բազում տեսանյութերից մեկը⁶ ներկայացնում է հանուն **Մաշտոցի պուրակը** պահպանելու տարված պայթարը: Սա այն եզակի դեպքերից էր, երբ նախկին քաղաքական ուժի իշխանության ժամանակ մարդկանց կամքը, պայթարը և բանականությունը հաղթեցին կլեպտոկրատիկ օլիգարխիայի բանդիտիզմին:

2019 թվականից «Հագարաշեն» ազգագրական հետազոտությունների կենտրոնի և ԵՅՅ-ի համատեղ նախագիծը, Հայաստանի Մշակույթի նախարարության ֆինանսավորմամբ, փաստագրում է Երևանի քաղաքային մշակութային պատմությունը բանավոր պատմության մեթոդաբանությամբ: Անցկացվում են խորքային հարցազրույցներ Երևանի տարիքով բնակիչների հետ, նրանց կյանքի պատմությունները ձայնագրվում են, տեքստայնացվում և վերլուծվում: Հետազոտության նպատակը Երևանի պատմության և ոչ նյութական մշակութային ժառանգության վերաբերյալ հարցերի ընդարձակ խմբին պատասխաններ առաջարկելն է:

Երևանից դուրս

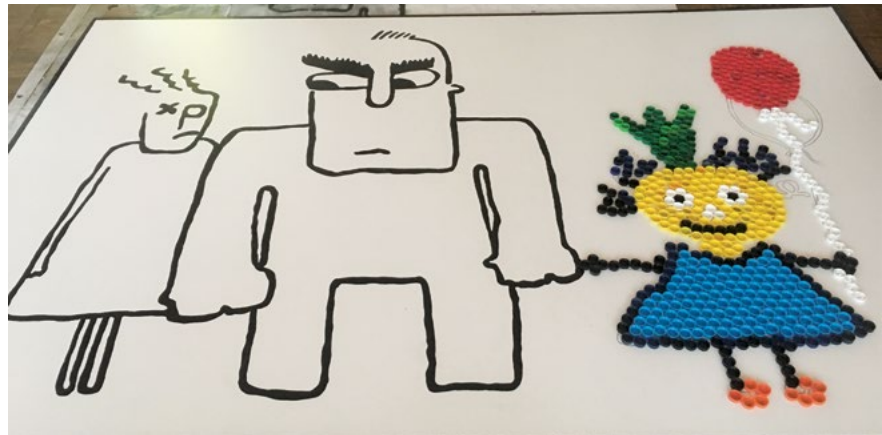
ԵՅՅ-ն անդրադառնում է քաղաքային զարգացման խնդիրներին նաև Երևանից դուրս. 2019 թ. փետրվարին կազմակերպվեց Մարտունու զարգացմանը նվիրված քննարկում՝ կրթական, մշա-

3. ԵՅՅ YouTube ալիք (2018): Կենդանիների պաշտպանության խնդիրը Հայաստանում, [առցանց] հասանելի է՝ <https://youtu.be/vELYm2EAra4>

4. ԵՅՅ Youtube ալիք (2012): Հողված 27. Հին և նոր Երևանը, [առցանց] հասանելի է՝ <https://youtu.be/2re9BAHMyg4>

5. ԵՅՅ YouTube ալիք (2009): SOS: Գերակա շահի անժամկետ պատանդներ, [առցանց] հասանելի է՝ <https://youtu.be/uRqg9OG1OCs>

6. ԵՅՅ YouTube ալիք (2012). Հողված 27. Մաշտոցի պուրակ (ապրիլ 11, 2012), [առցանց] հասանելի է՝ <https://youtu.be/flLgHUELiFw>

Պատկեր 1. Վանսաձոր և Արարատ քաղաքներում պլաստիկ շշերի կափարիչներից խճանկարները բարձրաձայնում են օրի աղտոտման և ընտանեկան բռնության խնդիրները

կութային, տնտեսական, տեղական կառավարման և այլ համապատասխան հաստատությունների ներկայացուցիչների մասնակցությամբ: Քաղաքի ընթացիկ քարտեզի վրա իրականացվեց առաջարկվող փոփոխությունների քարտեզագրում: Սահմանվեցին Մարտունու հետագա զարգացման նկատմամբ մի շարք սկզբունքային մոտեցումներ, ելնելով քաղաքի համակարգային զարգացման կարիքից: Մոտեցումները փոխկապակցված ձևով են ներկայացված, ընդգրկում են մշակութային, տնտեսական, շրջակա միջավայրի, ճարտարապետական և այլ խնդիրներ: Այս աշխատանքը կկապիտալիզացվի տեղական ինքնակառավարման մարմնի, քաղաքացիական հասարակության և այլ մասնակիցների կողմից՝ իրենց հետագա քայլերը որոշելիս:

Արդեն մի քանի տարի է, ինչ ԵՅՅ-ն ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալության օժանդակությամբ կազմակերպում է տարեկան «Մարդամեջ» սոցիալ նորարարության ճամբարը⁷: Նախագիծը երիտասարդներին հնարավորություն է ընձեռում սովորել և առաջադրել ստեղծարար և նորարար մոտեցումներ, զարգացնել և իրագործել շրջանների կարիքներին լուծումներ տվող նոր գաղափարներ: Հաճախ վերջնարդյունք գաղափարները վերաբերվում են քաղաքային միջավայրի և բնակիչների հարմարավետության բարելավմանը: Այդպիսի օրինակ է Հայաստանի քաղաքներում պլաստիկ շշերի կափարիչներից խճանկարներ ստեղծելու ծրագիրը: Ծրագիրը կդառնա զբոսաշրջային հետաքրքրություններից մեկը, ինչպես նաև կխթանի բնակիչների գիտակցության բարձրացումը՝ կապված պլաստիկ աղբի կրճատման անհրաժեշտության հետ:

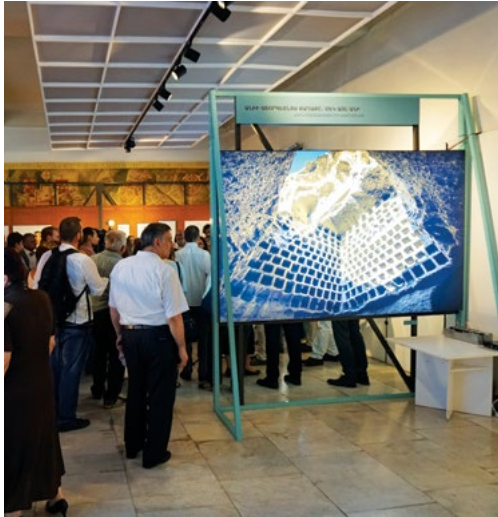
Մեկ այլ՝ «Ուտնահետք» կոչվող նախագծում, Գյումրու, Մարտունու, Սիսիանի և Գորիսի երիտասարդները քարտեզագրում են շենքերի մատչելիությունը և համապատասխան նշաններ դնում: Շենքերի մատչելիության և անմատչելիության վերաբերյալ տեղեկատվությունը նշվում է առցանց ինտերակտիվ քարտեզի վրա: Անմատչելի շենքերի կողքին տեղադրվում են արկղիկներ՝ թեփահարթակներ սարքելու համար գումար հավաքագրելու նպատակով:

Գրքեր

Վերջերս տպագրվեց Երևանի կենտրոնում գտնվող բազմաթիվ թաղամասի վերաբերյալ «Ֆիրդուս» աշխատությունը⁸: Մեկ այլ առիթով ԵՅՅ-ն տպագրել է ճարտարապետների և փորձագետների միջազգային խմբի աշխատությունը՝ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի համաշխարհային մշակութային ժառանգության ցուցակում ընդգրկված Անիի ճարտարապետական հուշարձանների վիճակի

7. Epfarmenia.am (2017): «Մարդամեջ» սոցիալ նորարարության ճամբար | ԵՅՅ, [առցանց] հասանելի է՝ <https://epfarmenia.am/hy/project/mardamej-social-innovation-camp>

8. Facebook.com. (2019): Firdus: The Memory of a Place / Ֆիրդուս. տեղի հիշողությունը, [առցանց] հասանելի է՝ <https://www.facebook.com/firdusmemory/>

Պատկեր 2. Անիի մասին պատմող ցուցահանդեսը Հայաստանի ճարտարապետության թանգարանում

վերաբերյալ: Հայաստանի և Թուրքիայի մասնագետները պատմության մեջ առաջին անգամ միասին գնահատեցին Անիի հուշարձանների պահպանման հնարավորությունները և մշակեցին դրանց քայքայման մակարդակի գնահատման և արագ արձագանքի համատեղ մեթոդաբանություն⁹:

Նման ծրագրեր են իրականացվել նաև Մուշի¹⁰ և Արդվինի վերաբերյալ: Այս աշխատանքն իրականացվում է ԵՅՀ-ի երկարամյա գործընկեր Anadolu Kültür –ի առաջնորդությամբ: Չեկույցները տրամադրվում են Հայաստանի և Թուրքիայի կառավարություններին, ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ին և համապատասխան այլ հաստատություններին: Բացի այդ 2017 թ. ԵՅՀ գործընկերները կատարել են Գյումրիի և Կարս քաղաքների¹¹ քաղաքային ժառանգության համեմատական գնահատում: Թուրքիայում հայկական ճարտարապետական ժառանգության խնդիրները¹² ԵՅՀ-ի շարունակական ուշադրության ներքո են: 2018 թ. հունիսին ԵՅՀ-ի օժանդակությամբ Հայաստանի ճարտարապետության թանգարանում առաջին անգամ բացվեց Անիի մասին պատմող ցուցահանդեսը՝ կազմակերպված Anadolu Kültür –ի կողմից: Աշխատանքների այս շարքը սովորաբար ֆինանսավորում են Եվրոպական Միությունը և Շվեդիան:

ԵՅՀ-ի ուշադրությունը քաղաքային զարգացման խնդիրներին հիմնադրամի երկարաժամկետ ռազմավարական հետաքրքրություններից է, և կազմակերպությունը նախատեսում է շարունակել այս գործը:

9. Հուշարձանների համաշխարհային հիմնադրամ, Anadolu Kültür և Մշակութային ժառանգության ուսումնասիրության նորվեգական ինստիտուտ (2013): «Անիի համատեքստում» աշխատաժողովի զեկույց [Էլ. գիրք] Հուշարձանների համաշխարհային հիմնադրամ, [առցանց] հասանելի է՝ <https://epfarmenia.am/hy/document/ani-in-context>

10. Դորթեր, Գ. և այլք (2017): Մուշ: Նյութական մշակութային ժառանգության գնահատման զեկույց [Էլ. գիրք] Anadolu Kültür, [առցանց, անգլերեն] հասանելի է՝ <https://epfarmenia.am/document/Mush-Report-2017>

11. Պետրոսյան, Ս. և այլք (2017): Ընդհանուր նոթատետր: Գյումրի-Կարս քաղաքային ժառանգություն [Էլ. գիրք] Քաղաքային հիմնադրամ հանուն կայուն զարգացման, [առցանց] հասանելի է՝ <https://epfarmenia.am/document/Gyumri-Kars-Urban-Heritage-Common-Notepad>

12. ԵՅՀ YouTube ալիք (2016): Հայկական ճարտարապետությունը Թուրքիայում: Չրույց լրագրող և ճարտարապետ Չաբարիա Միլդանսոլուի հետ, [առցանց] հասանելի է՝ <https://www.youtube.com/watch?v=Y0hYiAmYtsU&feature=youtu.be>